

STUDII ȘI COMENTARII

CZU 343.9:321.64

DOI 10.5281/zenodo.7885561

Simion CARP,
dr., prof. univ.

PhD,
University Professor

Ruslan CONDRAT,
drd., master în drept

PhD student,
master of law

CRIME ȘI ATROCITĂȚI COMISE DE ORGANELE REPRESIVE SOVIETICE PE TERITORIUL RSSM (CAZUL SAVCENCO-MAȚENCO, ANUL 1949)

Raptul Basarabiei, care s-a produs în baza Protocolului adițional secret al Pactului Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939, a marcat una dintre cele mai triste pagini din istoria neamului nostru. Ulteriorul proces de formare a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (RSSM) a fost realizat prin punerea în aplicare a „terorii roșii”, cea mai diabolică mașinărie sovietică bazată pe săvârșirea de crime în masă și pe represiune organizată. Prezentul articol științific constituie un studiu istorico-documentar prin care autorii repun în discuție problematica crimelor și atrocitățile comise în perioada de referință pe actualul teritoriu al Republicii Moldova. Latura empirică a cercetării a fost asigurată prin prezentarea unui caz particular, Savcenco-Mațenco, persoană deportată în anul 1949 în orașul Kurgan din sud-vestul Siberiei, un caz reprezentativ care redă esențialmente ororile regimului de pe timpuri.

Cuvinte-cheie: regim totalitar, represiune penală, teroare, crime, atrocități, arbitrar judiciar, pedeapsă penală.

CRIMES AND ATROCITIES COMMITTED BY SOVIET REPRESSIVE BODIES ON THE TERRITORY OF THE MSSR (SAVCENCO-MAȚENCO CASE, YEAR 1949)

The seizure of Bessarabia, which occurred based on the secret additional protocol of the Ribbentrop-Molotov Pact of August 23, 1939, marked one of the saddest pages in the history of our nation. The subsequent process of forming the Moldavian Soviet Socialist Republic (MSSR) was achieved by valuing the “red terror”, the most diabolical Soviet machinery based on the commission of mass murders and organized repression. This scientific article constitutes a historical-documentary study through which the authors discuss the issue of crimes and atrocities committed during the reference period on the current territory of the Republic of Moldova. The empirical side of the research was ensured by presenting a particular case, Savcenco-Mațenco, deported in 1949 to the city of Kurgan in southwestern Siberia, which essentially reproduces the horrors of the old regime.

Keywords: totalitarian regime, criminal repression, terror, crimes, atrocity, judicial arbitrariness, criminal penalty.

Introducere. Schimbările care s-au produs în anii '90 ai secolului trecut au marcat profund istoria poporului nostru. Sub presiunea factorilor externi și interni s-a prăbușit URSS. În acest context, grație mișcării de eliberare națională, în anul 1991 a fost adoptată Declarația de Independență a Republicii Moldova. În următorii ani au fost inițiate multiple reforme, fiind dinamizat și procesul de reabilitare a victimelor represiunilor regimului totalitar comunist. Exponenții acestuia din urmă, pe parcursul aflării lor la putere, au întemnițat, torturat și ucis oameni nevinovați, au persecutat oponenții politici în cel mai barbar mod pentru a-i reduce la tăcere. Sub pretextul luptei împotriva spionilor, chiaburilor și altor categorii de persoane din rândul așa-numiților „dușmani ai poporului”, au fost deportați zeci de mii de locuitori ai Basarabiei în regiuni îndepărtate ale Siberiei, unde mulți dintre ei au decedat.

Studierea surselor istorice impune cercetătorilor corectitudine și obiectivitate în interpretarea acestora. Prin urmare, doar o abordare academică pertinentă și echidistantă a documentelor de arhivă referitoare la ororile regimului totalitar comunist va permite efectuarea unei analize critice a acestor consecințe nefaste, ținându-se cont de noile informații, și, probabil, va condiționa operarea anumitor rectificări a concluziilor formate în baza unor date incomplete sau eronate.

Conținut de bază. În perioada totalitar-comunistă nu se respectau drepturile cetățenilor, iar justiția se înfăptuia la comandă politică. În acest sens, e cazul să amintim că „...în perioada totalitară comunistă are loc instrumentarea justiției și a dreptului, transformarea absolută a lor într-o armă eficientă de luptă, cel mai important rol al acestora fiind cel represiv... Astfel, în URSS categorii mari ale populației erau discriminate în temeiul unor motive politice, economice etc. Legislației din perioada sovietică îi erau proprii următoarele orientări de bază: prioritatea intereselor statului față de interesele personalității, exces de re-

presiune (aplicarea pe larg a pedepsei capitale și privațiunii de libertate), precum și tendința de a soluționa problemele sociale prin metodele dreptului penal... Răspunzând comandamentelor politice ale Partidului Comunist, organele de represiune ale regimului se întreceau să condamne nu pentru infracțiuni reale, ci pentru infracțiuni inventate, nesocotind legile și dreptul uman, semănând în urma lor moarte, durere și umilință” [4, p. 4-6].

Referitor la încălcarea abuzivă a legislației de către organele represive sovietice a scris și savantul autohton Alexandru Borodac, care afirmă că „...în fostul imperiu sovietic, din care a făcut parte și țara noastră, în pofida legislației internaționale o perioadă foarte îndelungată de timp se aplica analogia în dreptul penal. În „Decretul despre judecată nr. 1” se menționa că judecata trebuie să se conducă de „conștiința revoluționară”, „spiritul de drept revoluționară” și „programul Partidului”. Anume asemenea gen de încălcări ale legislației internaționale au dus la represaliile și fărădelegile cunoscute astăzi de întreaga omenire” [3, p. 25-26].

În primele legiuri penale ale URSS, însuși conceptul legal al infracțiunii era vag, ambiguu și extensiv, concept ce permitea aplicarea arbitrară și represivă a legii penale. Astfel, la definirea infracțiunii în C.pen. al RSFSR din 1922 nu se pune accent prioritar pe ilegalitatea faptei ca trăsătură definitorie a infracțiunii, ci doar pe gradul prejudiciabil al acesteia¹. După cum se menționează în literatura de specialitate, „Încadrarea unei fapte ca infracțiune nu era fundamentată prioritar pe ilegalitatea faptei, ci pe ideea prejudicierii orânduirii sovietice sau a ordinii stabilite de puterea muncitoare și cea țărănească” [18, p. 150].

¹ În C. pen. al Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse (RSFSR) din 1922, infracțiunea era definită după cum urmează: „Infracțiunea este orice acțiune sau inacțiune social periculoasă, care atentează la bazele ordinii sociale și juridice sovietice, stabilite de puterea muncitorilor și țăranilor în perioada de tranziție la puterea comunistă”. A se vedea Уголовное законодательство СССР и союзных республик. Москва: Госюриздат, 1957.

Studiind crimele comise de către exponenții regimului totalitar comunist, cercetătorul rus L. Alperin constată că printre victime au ajuns și unii membri de partid, care au fost în timpul celui de-al Doilea Război Mondial pe teritorii unde erau dislocate trupele germane, dar și cei care pe parcurs s-au compromis din alte motive. Astfel, „...au fost inventate unele ritualuri sovietice pentru a exclude individul din comunitate. Adunarea generală a unui grup social solicita ca organele de conducere să excludă din partid, comsomol (organizația comunistă de tineret) sau sindicate o anumită persoană care, în viziunea lor, s-a compromis. Concomitent, aceasta putea fi exmatriculată din instituția de învățământ, concediată de la serviciu și, fiindcă toate structurile conduse de partidul comunist erau legate strâns cu serviciile speciale și alte organe ale puterii, cel care s-a „discreditat” era aruncat la periferia vieții, rămânând fără serviciu și fără mijloace de existență și, evident, nime-re în închisoare” [14, p. 162].

Totodată, în ordinele strict secrete erau stabilite anumite categorii de persoane care trebuiau excluse din societate, încarcerându-le sau deportându-le în Siberia sub diferite pre-texte. Unii dintre ei nu au fost reabilitați nici până în ziua de astăzi.

Este paradoxal faptul că și în prezent în Republica Moldova au continuat să se editeze cărți semnate de unele persoane controversate care au făcut parte din nomenclatura sovietică și, în mod normal, trebuiau să ajungă pe banca acuzaților pentru abuzurile comise. Însă aceștia s-au bucurat de înlesniri, iar în timpul liber au rescris istoria, lansând falsuri și glorificând activitatea organelor represive care au persecutat reprezentanții poporului nostru în timpul regimului totalitar comunist. Asemenea lucrări creează confuzii și împiedică tânăra generație să cunoască adevărul istoric.

Un exemplu elocvent în acest sens sunt memoriile generalului Gavriil Volkov, care a condus pe parcursul unui deceniu KGB-ul din RSSM. Cartea a fost tipărită în anul 2004. Astfel, generalul sovietic face mai multe incursiuni

în istorie, discreditând mișcarea de eliberare națională și prezentând frunțașii luptei pentru reîntregirea neamului românesc în calitate de coordonatori ai activității unor presupuse rețele de informatori ai serviciilor secrete străine. Acesta însă nu scrie nimic despre teroarea bolșevică din Rusia sovietică, de unde, în perioada interbelică, oamenii încercau să fugă în Basarabia. În acest sens, controversatul general declară că printre structurile ce mențineau legătura cu serviciile secrete străine se regăsea și „...Comitetul refugiaților din Transnistria sau «Societatea refugiaților moldoveni din Transnistria», structură fondată în orașul Chișinău în anii 1923-1924 la inițiativa membrilor Sfatului Țării - P. Halippa, Șt. Bulat și alții, în statutul căruia era stipulat că acest comitet îndeplinea misiuni umane, acordând ajutor refugiaților din RASSM și Ucraina (spațiu locativ temporar, hrană, educația copiilor etc.). În realitate, acest centru s-a transformat într-un nucleu de propagandă națională și de furnizare a cadrelor pentru serviciile străine de spionaj. Fiecare persoană reținută la hotar de către angajații siguranței române era interogată pentru a obține informațiile necesare și după aceasta era transmisă în custodia Comitetului pentru refugiați. În acea perioadă, în multe regiuni ale URSS era foame și serviciile secrete ale țărilor dușmănoase speculau pe situația refugiaților, racolându-i pe unii dintre ei, pentru o bucată de pâine, în calitate de agenți. Agenții secreți se considerau stăpâni în Comitetul pentru refugiați. Ei identificau printre refugiați persoane ce dădeau acordul să spioneze împotriva patriei sale. Toate datele obținute se transmiteau anumitor servicii secrete...” [16, p. 109].

Evident că generalul Volkov a urmărit scopul de a manipula cititorii, lăsând să se înțeleagă că oamenii din Rusia sovietică sufereau de foame doar din cauza secetei. Acesta ascunde tactica diabolică a bolșevicilor de a crea foamete artificială pentru a prelua sub control populația și a lichida orice formă de rezistență. Totodată, autorul tănuiește informația despre felul cum era terorizată populația în Rusia sovietică de că-

tre CEKA. Referitor la activitatea acestei structuri odioase în perioada anilor 1917-1921, autorul român Cornel Tabacu afirmă următoarele: „Cu asemenea executanți și cu tendința Cekăi de a suprima tot ce este contrarevoluționar, nu este de mirare că din anul 1917 până la finele războiului civil, teroarea roșie a făcut în total 1 761 065 victime: 25 episcopi, 1215 eclesiastici, 6575 profesori și învățători, 800 medici, 54 850 ofițeri, 260 000 oamenii de trupă, 10 500 agenți de poliție, 48 000 jandarmi, 19 850 funcționari, 344 250 intelectuali, 815 000 țărani și 192 000 lucrători” [13, p. 88-89].

Din păcate, această practică a fost aplicată ulterior de reprezentanții organelor represive sovietice și pe teritoriul RSSM. În memoriile sale, Gavriil Volkov scrie că „...tot teritoriul regiunii era invadat de organizații și grupuri de orientare națională și antisovietică... Printre ele se numără «Asociația ofițerilor», «Uniunea ofițerilor de cavalerie»..., «Minoritatea rusă» și diferite organizații sioniste. Acestea urmăreau scopul de a crea cât mai multe subdiviziuni, pe care le completeau cu noi membri. Distribuiau literatură și foi volante cu conținut antisovietic și de susținere a naționaliștilor și a monarhiei... De fapt, acestea erau scopurile urmărite de respectivele organizații și servicii străine care desfășurau activități direcționate contra noastră în acea perioadă” [16, p. 112].

Analizând situația în țările unde la conducere se aflau regimurile totalitare comuniste, autorul Leah Levin susține că „...regimurile totalitariste stabilite în anii 1920-1930 au violat grosolan drepturile omului în propriile teritorii. Cel de-al Doilea Război Mondial s-a caracterizat printr-un abuz enorm privind violarea drepturilor omului la viață și demnitate, cât și prin tentative nenumărate de a elimina grupuri întregi de popoare din motive de rasă, religie ori naționalitate” [7, p. 19].

De menționat că un număr mare de conaționali de-ai noștri au ajuns în rândul victimelor regimului totalitar comunist. Este regretabil faptul că în pofida solicitărilor din partea rudelor, organele represive nu se grăbeau să

reexamineze cauzele, pentru a nu se discredita. Doar la sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut în URSS a început procesul de reabilitare a victimelor represiunilor politice.

În ceea ce privește situația în RSSM, fostul șef al KGB-ului, generalul Gavriil Volkov, a făcut următoarele comentarii: „...Societatea din republică a început să fie informată cu privire la procesul de reabilitare a persoanelor nevinovate ce au avut de suferit în perioada represiunilor din anii 30-40 și începutul anilor 50... În perioada anilor 1962-1987 de către procuratură și anchetatorii KGB au fost reexamineate dosarele a 1527 de persoane, dintre care 923 au fost reabilitate. După 16 ianuarie 1989, doar pe parcursul a trei-patru luni a fost reconfirmat bunul nume la 7259 de persoane, dintre care la 1789 post-mortem” [16, p. 197-199]. Iar la 24 mai 1989 în scopul restabilirii depline a dreptății sociale, Guvernul republicii a adoptat hotărârea „Cu privire la ordinea de restituire a averii și a compensării pagubelor cetățenilor deportați neîntemeiat în anul 1949”, care prevedea returnarea averii confiscate sau despăgubirea tuturor persoanelor reabilitate sau urmașilor lor, oferirea locuinței preferențial, a sectoarelor pentru construcții individuale și alte înlesniri importante [9, p. 54].

După destrămarea URSS, Parlamentul nostru a adoptat la 8 decembrie 1992 „Legea Republicii Moldova privind reabilitarea victimelor represiunilor politice săvârșite de regimul comunist totalitar de ocupație (7 noiembrie 1917 - 23 iunie 1990)” [12], care avea drept scop „reabilitarea victimelor represiunilor politice săvârșite pe teritoriul actual al Republicii Moldova, reintegrarea lor în drepturile politice, sociale și civile și compensarea, în măsura posibilităților, a daunelor materiale pe care le-au suferit, precum și lichidarea altor consecințe ale samavolniciei regimului comunist” [5, p. 148].

Totuși, în perioada totalitară, procesul de reabilitare se tergiversa intenționat, pentru că ieșeau la iveală dosarele fabricate la comandă politică. În acest context, Călin Hentea consta-

tă că „...asupra cetățenilor Moldovei Sovietice, indiferent de etnia lor, a urmat, începând din 1944 până la mijlocul anilor `80, o intensă și susținută campanie sovietică de rusificare. Propaganda prosovietică și antiromânească a fost sprijinită în perioada stalinistă prin cele mai severe măsuri de deportare în masă (peste 30 000 de deportați în Siberia doar pe 6 iulie 1949), intimidare, represiune și cenzură, vizând tot ceea ce era românesc: în primul rând limba, istoria și tradițiile, ca elemente identitare ale românilor moldoveni. În cei patruzeci și cinci de ani de regim sovietic, Republica Moldova a reprezentat pentru Moscova un element important al cordonului său strategic de protecție, alături de țările baltice, flota Mării Negre de la Sevastopol și enclava Kaliningrad” [6, p. 576-577].

Chiar și după aceste procese de reabilitare a victimelor represiunilor regimului totalitar comunist, generalul Volkov continua să glorifice activitatea organelor represive în lupta cu presupușii spioni. În acest sens, acesta menționează: „...În sectorul dintre or. Soroca și satul Rașcov, în anii 1930-1940 își desfășura activitatea de spionaj un oarecare Brazuli, arendaș al sectoarelor pentru pescuit pe râul Nistru. Acesta era subaltern al ajutorului atașatului militar francez în București” [16, p. 103].

Doar pentru faptul că unii oameni l-au cunoscut pe Brazuli, iar alții întâmplător s-au intersectat cu el, aceștia puteau să se aleagă cu un dosar fabricat la comandă.

Pentru a urmări anumite categorii de persoane au fost create fonduri speciale de arhivă, în care se păstrau „...interpelările organelor operative ale MAI-MSN pentru verificarea persoanelor și notele informative care vizau materialele compromițătoare în privința persoanelor supuse controlului special...” [2, p. 249].

Erau și alte documente, printre care „...informațiile speciale cu privire la elementele antisovietice, catalogul fișelor personale ale elementelor antisovietice, informații istorice și note informative din fondurile secrete cu pri-

vire la partidele și organizațiile antisovietice, corespondența Secției de arhivă cu organele operative referitoare la eficiența folosirii materialelor de arhivă în scopuri operative cekiste...” [2, p. 250].

Printre multiplele persoane care au comunicat cu Brazuli, menționat în memoriile lui Gavriil Volkov, se numără și „...Savcenca-Mațenco Eugen A. (n. 1882). Fost colonel în armata țaristă, medic militar în Războiul ruso-japonez și în Primul Război Mondial. Medic în or. Soroca. Directorul Colegiului de Medicină (1945-1949). Deportat în reg. Kurgan în 1949. Savcenca-Mațenco Polina I. – soția (n.1904). Profesoară de limba rusă la Școala nr. 1 din Soroca. Deportată în reg. Kurgan în 1949” [10, p. 384].

Studiind materialele de arhivă, nu am putut obține suficiente informații despre perioada participării acestuia la Războiul ruso-japonez din 1904-1905, însă am reușit să aflăm că medicul militar Savcenca-Mațenco, în timpul Primului Război Mondial a făcut parte din armata comandată de generalul Samsonov. După război, a făcut parte din armata albă și, fiind urmărit de bolșevici, s-a refugiat în Basarabia. În 1949 a fost deportat în Siberia. Cazul lui este un exemplu clasic care ne demonstrează cum organele represive sovietice fabricau dosare la comandă, urmărind foștii ofițeri ai armatei țariste care se aflau pe teritoriul Basarabiei. Aceste structuri acționau ca de obicei, pornind de la verificarea fondurilor de arhivă. Acolo au identificat documente din perioada interbelică, când Savcenca-Mațenco a fost anchetat de organele de drept din România pe cazul traversării ilicite a hotarului în anul 1920. Examinând aceste acte întocmite pe 08.01.1921 de către organele române, anchetatorul sovietic face următoarele însemnări în dosar: „...Savcenca-Mațenco Evghenii, născut pe 19 februarie 1882 în Petrograd, Rusia (actualmente Leningrad), rus, cetățenie rusă, dorește să ocupe funcție cu domiciliu în or. Soroca. Ultimul loc de aflare peste hotare a fost orașul Iampol - Ucraina, avere nu are, este căsătorit cu Burhard Evghenia, are o fiică - Tamara. A trecut în România pe 20 noiem-

brie 1920, prin punctul Vasilcău, Soroca. Rude în Basarabia nu are și nu are viză de reședință. A fost trimis la Tribunalul Militar al Diviziei 2 din or. Bălți și de 2 ori a fost eliberat de pedeapsă. A făcut serviciul în armată în calitate de medic, în grad de colonel. Din afirmații nu are condamnări. Vorbește limba germană și franceză. A absolvit Academia de medicină” [1, p. 8].

În perioada regimului totalitar comunist era suficient să recunoști că vorbești o limbă străină pentru a fi declarat spion. Un număr mare de ofițeri ai fostei armate țariste au fost urmăriți și ulterior condamnați la moarte de către organele represive sovietice la scurt timp după ocuparea Basarabiei de către Armata Roșie în vara anului 1940. Anume în anul 1940 a început să fie urmărit și Savcenca-Mațenco. Nu a fost arestat doar din cauza că bolșevicii au părăsit Basarabia în anul 1941, iar în 1944, odată cu reinstaurarea puterii sovietice, în RSSM urmărirea au fost reluate. Pe baza acestei informații, bolșevicii declarau că acesta este agent al serviciilor secrete engleze și franceze. Astfel, „...din informația agenturistică reiese că în anul 1941, aflându-se pe teritoriul ocupat de trupele germano-române, Savcenca-Mațenco a trecut cu traiul în or. Soroca, unde a lucrat medic până la eliberarea orașului în 1944. Pe parcursul activității, menținea legătura cu spionul englez Gavinschi-Cazacu și cu spionul francez Brazuli...” [1, p. 1].

Doar în baza acestei informații, Savcenca-Mațenco a continuat să fie urmărit. După cum menționa autorul Ion Rațiu, „...un om care nu este membru activ al partidului comunist poate fi oricând suspectat de sabotaj, reacționarism, fascism și toate celelalte păcate de moarte din societatea comunistă” [11, p. 219].

Este bine cunoscut faptul că cea mai simplă formă pentru serviciile represive sovietice era de a înainta învinuiri unei persoane, declarând-o spion în favoarea unei țări inamice URSS. În zadar încerca Savcenca-Mațenco să se justifice în fața organelor represive în timpul anchetei, nimeni nu-l asculta. Pentru a fi mai convingător acesta oferă următoarele detalii:

„...În timpul Primului Război Mondial am fost numit medic superior în componența armatei generalului Samsonov, care a luptat în Prusia și care a fost practic distrusă în lupte. Eu și cu o parte din militari am reușit să ieșim din încercuire. Ulterior corpul nostru a participat la lupte în Polonia pe Frontul German, de două ori am respins atacurile nemților sub Varșovia, apoi am trecut în Galiția sub Lvov, după care în Bucovina și în România, or. Dorohoi, unde toamna în 1917, după revoluția socialistă, unitatea noastră a fost redenumită în I Divizie a gărzii roșii. În ianuarie 1918 am părăsit România și prin Basarabia, loc. Otaci, am trecut spre Moghiliov-Podolski, iar în primăvara anului 1918 am fost demobilizat... În 1918, împreună cu alți doi medici, am fost delegat să acord asistență medicală prizonierilor care soseau din Germania și Austria și erau dislocați lângă stația Vapnearka. Era dificil să activez din cauza epidemiei și din cauza că prizonierii dormeau în tranșee pe paie. Ceilalți doi medici m-au părăsit și lucram de unul singur cu doi felceri zi și noapte. Până m-am infectat și eu. În această perioadă puterea în Ucraina a trecut de partea lui Petliura... În anul 1920 în oraș nu era nicio conducere. În această perioadă soția, care era bolnavă grav după nașterea fiicei mele în 1911, avea accese de criză în anumite perioade de timp. Anume în timpul aflării noastre în Iampol starea ei s-a acutizat și am fost nevoit să o internez în spitalul de psihiatrie din or. Vinnița. Din cauza luptelor între bolșevici și detașamentele lui Petliura nu puteam ajunge la spitalul din Vinnița să o vizitez. Iar în perioada când bolșevicii preluaseră puterea nu erau medicamente și nici hrană pentru bolnavi. Astfel, soția mea, care era internată în spital, a decedat de malnutriție. Eu am rămas doar cu fiica minoră. Totodată m-am confruntat cu o nouă problemă. Din cauza că am învinuit deschis conducerea bolșevică de sustragerea produselor alimentare și alte abuzuri a fost întreprinsă o tentativă de a mă omorî. Au tras în mine din armă de patru ori. Înțelegând că fără mine fiica mea se va pierde eu am hotărât să fug în Basa-

rabia. Am fost ajutați de o persoană să trecem râul Nistru cu o barcă pe 20 octombrie 1920 și am ajuns la Soroca. A doua zi am fost arestat de „Siguranță” și internat în lagărul pentru refugiați, iar fiica mea a rămas la un medic din Soroca pe nume Svirschii. La scurt timp, instanța de judecată m-a pus în libertate. După aceste evenimente am fost mobilizat ca medic în armată română pentru un termen de patru luni de zile din cauza lipsei de medici. Ulterior am rugat să fiu transferat în batalionul din Soroca pentru a fi mai aproape de fiică. Transferul a avut loc în ianuarie 1921” [1, p. 9-10].

În continuare Savcenco-Mațenco afirmă următoarele: „...În iulie 1921 împreună cu fiica am primit invitație de la socrul meu Burhard E. E., care se afla în Germania, unde a fugit de bolșevici, să-i facem o vizită. El dorea să afle de la mine mai multă informație despre fiica lui (soția mea) care a decedat. Acolo ne-am aflat trei luni, după care eu m-am întors în Basarabia. Iar fiica mea, la insistența socrului, a rămas în Germania pentru a face studii. În Soroca am practicat medicina până în 1923, când am fost invitat într-o localitate evreiască Dumbrăveni, din județul Soroca, unde primeam 1000 de lei și eram obligat să acord asistență medicală gratuit populației. Am lucrat șase ani deservind localitățile: Căinari Vechi, Izvoare, Maramonovca, Ghizdita și Drochia. În Dumbrăveni m-am căsătorit pentru a doua oară cu Polina Iacovlevna Țughel, cu care trăiesc... În 1930 am primit cetățenie română. Medicii cunoscuți din Basarabia m-au îndrumat să susțin examenul la București pentru a primi un loc de lucru. Examenele le-am susținut bine în anul 1934, după care am fost numit șef al secției medicale în satul Maramonovca, pe urmă în Ghizdita și la stația Drochia” [1, p. 10].

Din mărturiile fostului ofițer al armatei țariste Savcenco-Mațenco aflăm că acesta s-a refugiat în Basarabia părăsind pe ascuns Rusia sovietică pentru a se salva de teroarea bolșevică. Totodată acesta confirmă că autoritățile române i-au respectat drepturile, oferindu-i posibilitatea să ducă un mod de

viață decent și să obțină cetățenie română. Nu a fost supus represiunilor, dimpotrivă i s-a oferit posibilitatea să se încadreze în câmpul muncii. La scurt timp a avut ocazia să circule liber în Germania împreună cu fiica minoră pentru a-și vizita rudele. Ulterior a putut învăța limba română și a susținut examenele pentru a obține licența de medic. Astfel, cele relatate de fostul ofițer al armatei țariste dovedesc că generalul KGB, Gavriil Volkov, în memoriile sale denigra guvernarea română și ascundea adevărul despre calvarul prin care treceau oamenii ce locuiau în URSS. În același timp, mulți dintre foștii militari ai armatei țariste și-au găsit refugiu în Basarabia. Unii dintre ei au luptat alături de militarii basarabeni pe fronturile Primului Război Mondial. Aflați în Basarabia, majoritatea făceau parte din organizațiile militarilor în rezervă ce activau în România. Mulți dintre ei, după ce Basarabia a fost ocupată de URSS, au ajuns în vizorul serviciilor speciale. Aceștia erau arestați și prelucrați de agentura infiltrată în celulele din închisoare pentru a le fabrica dosare.

În cazul lui Savcenco-Mațenco, informații de la agenții care îl monitorizau au fost acumulate de organele represive începând cu toamna anului 1940. Aceste informații au stat la baza condamnării lui în anul 1949. Astfel, la dosar este anexat următorul act: „La 12.10.1940, sursa „Severnaia” informează că medicul Savcenco-Mațenco este fost ofițer albgardist, în 1921 a fugit peste hotare, a fost judecat de autoritățile române pentru trecerea ilicită a hotarului. La interogatoriu a afirmat că în așa țară ca Uniunea Sovietică și cu așa oameni ca acolo el nu poate lucra și din această cauză a fugit în România. La 8.12.1940, sursa „Odesa” a relatat că Savcenco-Mațenco a traversat hotarul în 1917-1918, fiind în grad de locotenent-colonel, a practicat medicina. În 1935 a primit funcție de la stat și a fost numit în calitate de medic datorită ajutorului acordat de deputatul Gheorghiu de la Partidul Liberal. La 22.11.1940, sursa „Șum” raporta că medicul Savcenco-Mațenco activează la stația Drochia și din mărturiile lui a venit în Basarabia din Leningrad, a absolvit

școala de medicină, ulterior a fost ofițer. A fugit din URSS în România din cauza că acolo era urmărit pentru că tatăl lui a fost deputat în Duma de Stat. În 1940, odată cu venirea puterii Sovietice, când au organizat o secție medicală, el spunea: „Nu vă duceți la lucru, pentru că eu știu cum puterea sovietică azi te impune să lucrezi, iar mâine de bagă la închisoare”... Sursa „K...r” informează că Savcenco-Mațenco este ofițer al armatei țariste, specialist în medicină. În 1922 a fugit din URSS în România, fapt despre care mi-a relatat următoarele: „Am fugit din cauza că trebuia să fiu împușcat personal de secretarul comitetului partidului bolșevic din Iampol. În timpul aflării în România n-am fost supus represiunilor”. Informația agenturistică de la sursa „S.....v”: „Am fost arestat și mă aflam în secția de poliție, când l-au adus pe Savcenco și l-au plasat într-o celulă cu mine. El spunea că a fost suspectat de români precum că ar fi desfășurat activitate comunistă, însă niciodată nu a avut asemenea intenții” [1, p. 13].

După cum observăm, în dosar se acordă o atenție deosebită atitudinii lui Savcenco-Mațenco față de guvernarea română și exponenții regimului totalitar comunist. Se identifică și presupusa legătură cu un membru al Partidului Liberal din România. De regulă, unele informații se obțineau prin tortura aplicată de organele represive. În acest sens, criminologul rus G. V. Hohreakov relatează că „... represiunile în masă au descoperit adevăratele intenții ale regimului instaurat. De ce a fost introdusă răspunderea colectivă, ca fiul să răspundă pentru tată, șeful pentru subaltern? Pentru ca oamenii să se urmărească unul pe altul de frică pentru viața lor. De ce trebuia inclusă răspunderea pentru nedenumțare? Pentru ca să deprindă oamenii să-i urmărească pe cei din anturajul lor...; să întrerupă relațiile de prietenie din cauza unor bănuieli neimportante. De ce a apărut cultul lui Pavlik Morozov? Pentru ca și în cel mai sacru loc – în propria familie – să dispară încrederea, să nu fie discuții secrete, pentru ca propriul fiu, conducându-se de «adevărul suprem», să denunțe lucrurile discutate

în familie” [17, p. 148-149].

Savcenco-Mațenco a fost supus represiunilor pentru că avea o atitudine pozitivă față de autoritățile române, iar în timpul celui de-al Doilea Război Mondial s-a aflat o perioadă de timp pe teritoriul ocupat de armata germană.

În ultimul proces verbal întocmit de organele represive se notează următoarele: „Savcenco-Mațenco, născut în 1882, în orașul Peterburg, actualmente Leningrad, naționalitatea rus, din dvoreni, tatăl a fost senator, nu este membru de partid, studii superioare, lucrează director al Tehnicumului de medicină, locuiește în or. Soroca pe str. Gorki, casa nr. 4. Este ofițer al armatei țariste, ulterior al armatei albe. În 1920 a fugit din Uniunea Sovietică în România pentru că era ofițer albgardist. Acolo la scurt timp a fost înrolat în armata română în grad de locotenent-colonel al serviciului medical. Rămas pe teritoriul ocupat de trupele germano-române a acordat ajutor ocupanților fiind membru al „comitetului de colaborare” și îndeplinind diferite misiuni administrative în oraș. Printre membrii familiei Savcenco-Mațenco nu sunt persoane care au făcut serviciul în Armata Roșie, în detașamentele de partizani și nimeni nu are distincții și merite față de patrie. Prin urmare, în baza procesului verbal nr. 65-a al Consfătuirii Speciale în cadrul Ministerului Securității de Stat al URSS din 30 noiembrie 1949, se decide de a-l deporta pe Savcenco-Mațenco Evghenii Arsenievici în regiunea Kurgan, sub supravegherea organelor NKVD, cu confiscarea averii, pentru faptul că a acordat ajutor ocupanților germani” [1, p. 33-34].

Așadar, Savcenco-Mațenco a fost deportat în orașul Kurgan situat în sud-vestul Siberiei, iar averea lui a fost confiscată. Din păcate, unii pseudo-savanți din RSSM, în cărțile editate de ei în acea perioadă, justificau crimele regimului comunist, afirmând că „...un număr mare de familii muncitorești au început să se transfere din subsoluri și alte construcții ce se ruinau în locuințele naționalizate de la burghezi. Situația materială a clasei muncitoare s-a îmbunătățit esențial. Muncitorii au devenit stă-

pâni ai propriului destin” [15, p. 211]. Adevărul este că majoritatea celor deportați nu au mai avut ocazia să-și recapete bunurile confiscate abuziv.

Revenind la fostul ofițer al armatei țariste, medicul Savcenca-Mațenco, constatăm că în anul 1949 el a fost deportat la locul indicat. Peste o perioadă, grație abilităților lui de medic, a fost solicitat și acolo să acorde asistență medicală populației. La doi ani de la moartea lui Stalin a fost amnistiat. În anul 1955 a revenit la baștină, iar în 1956 s-a stins din viață. Rudele au întreprins două tentative de a solicita reabilitarea lui post-mortem. Prima – în anul 1958 și ulterior în 1963, însă fără succes.

Procesul de reabilitare a victimelor represiunilor regimului totalitar comunist a fost mult așteptat de rudele celor vizați și a avut loc abia în anii '90 ai secolului trecut. Despre apariția volumelor ce conțineau listele celor supuși represaliilor, a vorbit în cadrul unui simpozion internațional istoricul Anatol Petrencu, afirmând că „...a fost lansat volumul Cartea memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist, elaborat în cadrul Muzeului Național de Istorie a Moldovei de către Elena Postică, Maria Praporșic și Vera Stăvilă.... Cartea Memoriei cuprinde lista a circa 20 000 de persoane arestate, deportate, reprimite sau asasinate. Fișa personală conține numele și prenumele reprimatului, anul nașterii, localitatea de origine, anul și motivul represiunii, locul detenției (deportării), date cu privire la reabilitare. Datele selectate au fost structurate conform diviziunii

administrativ-teritoriale a Republicii Moldova de până la 12 noiembrie 1998, în prezentarea pe municipii, raioane, comune, în cadrul comunei – în ordine alfabetică și respectând cronologia represiunilor... Ținând cont de faptul că regimul comunist a lichidat o bună parte din documentele timpului, autorii volumului fac apel la toți cei care pot oferi informații asupra persoanelor ce lipsesc în liste...” [8, p. 229-231].

Concluzii. Reieșind din cele relatate mai sus, considerăm că societatea trebuie să manifeste inițiativă și să continue acțiunile de redescoperire a biografiilor tuturor victimelor regimului totalitar comunist, care au fost omorâți, încadrați în colonii de muncă, persecutați și deportați în Siberia, pentru ca generația tânără să cunoască adevărul despre crimele acestui regim. Adresându-se generației tinere, autorul Ion Rațiu menționează: „Comunismul face apel la ură, dragoste, poftă de putere și teamă. Ura care naște comunismul este ura implacabilă împotriva ordinii existente a lucrurilor. Ea poate fi prezentă doar acolo unde este un argument solid că toate celelalte căi de îmbunătățire a situației sunt închise, și acolo unde oamenii pot fi făcuți să creadă că nu există altă alternativă, că pentru a-și îmbunătăți soarta trebuie să distrugă starea existentă de fapte. Nu are importanță dacă respectiva credință se bazează sau nu pe realități. Ceea ce importă este că ei pot fi făcuți să creadă” [11, p. 203]. Este un mesaj care atenționează că lecțiile neînvățate de istorie riscă să se repete.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAPHY

1. Arhiva MAI a R. Moldova. Dosarul Nr. 322254, cu privire la deportarea familiei albgardistului Evghenii A. Savcenca-Mațenco.
2. Arhiva MAI a R. Moldova. Fond 103, Opis 5, Ex. 61, Dosarul Nr. 8.
3. Borodac Al., Gherman M. ș.a. Manual de drept penal: Partea generală. Chișinău: F.E.P. „Tipografia Centrală”, 2005.
4. Carp S., Larii Iu., Formarea profesională a cadrelor pentru organele de drept și funcționarea justiției în perioada regimului totalitar comunist. Chișinău: Tipografia Academiei „Ștefan cel Mare”, 2017.
5. Gribincea Mihai, Basarabia în primii ani de ocupație sovietică 1944-1950, Cluj-Napoca: Editura „Dacia”. 1995.

6. Hentea C. Mereu nerostita istorie a luptelor românilor din antichitate până în zilele noastre. Chișinău: Ed. Cartier, 2018.
7. Leah Levin, Drepturile omului, întrebări și răspunsuri, UNESCO, 1998.
8. Petrencu An., Un important studiu privind trecutul totalitar. În: Impactul trecutului totalitar asupra noilor democrații din Europa Centrală și de Est. (Simpozion Internațional), Chișinău, 1-2 iulie 1999, Chișinău: Editura ARC, 2000.
9. Politica, nr. 5, 1991.
10. Postică El., Belous V., Stăvilă V. Cartea memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist. Vol. III, Chișinău, 2003.
11. Rațiu I. Moscova sfidează lumea. Introducere de Brian Crozier, Timișoara: Editura SigNata, 1990.
12. Sfatul Țării, 12 ianuarie 1993.
13. Tabacu C. Spionaj-Contraspionaj. București: Editura Militară, 1991.
14. Альперин Л., Архаический синдром или российская тюрьма как культурный институт. В: Тонков Е.Н., Нильс Кристи рекомендует. Структура Тюремной Индустрии, Санкт-Петербург: Алетея, 2012.
15. Брысякин С.К., Сытник М.К. Торжество исторической справедливости, Кишинев: Изд. «Картя Молдовеняскэ», 1969.
16. Волков Г.М. Очерки генерал-лейтенанта КГБ о личной жизни и чекистских операциях в России, Западной Украине, Казахстане и Молдавии. Кишинев: Служба информации и безопасности Республики Молдова, 2004.
17. Хохряков Г.В. Криминология, Москва: Юрист, 2000.
18. Cojocaru R., Modele de abordare a conceptului infracțiunii în spațiul românesc. În: Dreptul. Nr. 9/2020.
19. Уголовное законодательство СССР и союзных республик. Москва: Госюриздат, 1957.

DESPRE AUTORI

Simion CARP,

*dr., prof. univ.,
cercetător științific principal,
Departamentul Știință
al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,
e-mail: carp.simion@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0003-4772-8325*

Ruslan CONDRAT,

*doctorand, master în drept,
șef aș Departamentului editorial-poligrafic
al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,
e-mail: ruslan.condrat@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0001-8267-0486*